

METODA SŁÓW KLUCZY W BADANIU POLSZCZYZNY DAWNEJ

NA PRZYKŁADZIE TEKSTÓW Z ZAKRESU POLITYKI

PRÓBY

MAGDALENA MAJDAK, INSTYTUT JEZYKA POLSKIEGO PAN

Sens?

- Metoda słów kluczy zastosowana do polszczyzny historycznej – pomocna w odkrywaniu ważkich historycznie tematów społecznych, politycznych, a nawet w próbach odtworzenia *językowego obrazu świata*.
- Słowa klucze – specyficzne w odniesieniu do przyjętego korpusu
- Korpusy a stosunek do realnej materii językowej (wybór z wyboru)
- Podział tematyczny (B. Walczak)
- Fascynujące, ale czy możliwe ?

Elektroniczny korpus tekstów polskich XVII i XVIII w. (do 1772 r.)

- Projekt (z)realizowany przez IJP PAN we współpracy z IPI PAN
- Kierownik projektu: prof. dr hab. Włodzimierz Gruszczyński
- Finansowanie: Narodowy Program Rozwoju Humanistyki
- Czas realizacji: 2013-2018
- Planowana objętość: 12 mln segmentów

718 tekstów

54 gatunki

37 pól tematycznych

11 regionów

KORBA — wczytywacz tekstów

magdalena (Redaktor)

[Strona główna](#)

[Nowy tekst](#)

[Wyszukiwarka](#)

[Raporty](#)

Pracuj jako:

[skryptor](#)

[korektor](#)

[Zgłoś błąd](#)

[Zmień hasło](#)

[Wyloguj](#)

Wczytanych tekstów: ,
zawierających w sumie (wg
TEI) słów.

Zakończonych tekstów: ,
zawierających w sumie (wg
TEI) słów.

typ mowy: niewierszowana ▾

rodzaj: epika ▾

gatunek:

- ☐ akta sejmikowe ☐ bajki ☐ dialogi ☐ diariusze sejmowe ☐ emblematy ☐ encyklopedie ☐ epitafia ☐ epitalamia
☐ fraszki i epigramaty ☐ herbarze ☒ instrukcje ☐ interczy ☐ inwentarze ☐ jasełka ☐ kalendarze ☐ kazania
☐ kolędy i pastorałki ☐ konstytucje sejmowe ☐ kroniki ☐ księgi liturgiczne ☐ księgi sądowe ☐ lamenty ☐ modlitwy
☐ mowy okolicznościowe ☐ mowy polityczne ☐ ody ☐ opisy podróży ☐ pamiętniki ☐ panegiryki ☐ pieśni
☐ pisma polityczne ☐ podręczniki ☐ poematy epickie ☐ polemiki religijne ☐ poradniki ☐ przepisy kucharskie
☐ przewodniki ☐ przypowieści, specula (zwierciadła) ☐ przysłowia ☐ przywileje ☐ psalmy ☐ relacje ☐ romanse
☐ rozmówki do nauki języka ☐ satyry ☐ sielanki ☐ sonety ☐ testamenty ☐ tragedie ☐ traktaty ☐ umowy
☐ wilkierze ☐ zagadki ☐ żywoty świętych

tematyka:

- ☐ alchemia ☐ anatomia ☐ architektura ☐ astrologia ☐ astronomia ☐ biologia ☐ botanika ☐ budownictwo ☐ chemia
☐ egzotyka ☐ ekonomia ☐ filozofia ☐ fizyka ☐ geografia ☐ gospodarstwo ☐ gramatyka ☐ górnictwo ☐ historia
☐ hutnictwo ☐ języki ☐ kulinaria ☐ matematyka ☐ medycyna ☐ mitologia ☐ muzyka ☐ myślistwo ☐ obyczajowość
☐ poetyka ☐ polityka ☐ prawo ☐ religia ☐ retoryka ☐ sprawy sądowe ☐ wojskowość ☐ ziołarstwo ☐ zoologia
☐ żeglarstwo

poetyka żartu: ☐

region: Wielkopolska ▾

50-lecie: 1601-1650 ▾

uwspółcześnienie: Tylko oryginalne ▾

KORBA — wczytywacz tekstów

magdalena (Redaktor)

[Strona główna](#)

[Nowy tekst](#)

[Wyszukiwarka](#)

[Raporty](#)

Pracuj jako:

[skryptor](#)

[korektor](#)

[Zgłoś błąd](#)

[Zmień hasło](#)

[Wyloguj](#)

Wczytanych tekstów: ,
zawierających w sumie (wg
TEI) słów.

Zakończonych tekstów: ,
zawierających w sumie (wg
TEI) słów.

typ mowy: niewierszowana ▾

rodzaj: epika ▾

gatunek:

- ☐ akta sejmikowe ☐ bajki ☐ dialogi ☐ diariusze sejmowe ☐ emblematy ☐ encyklopedie ☐ epitafia ☐ epitalamia
☐ fraszki i epigramaty ☐ herbarze ☒ instrukcje ☐ interczy ☐ inwentarze ☐ jasełka ☐ kalendarze ☐ kazania
☐ kolędy i pastoralki ☐ konstytucje sejmowe ☐ kroniki ☐ księgi liturgiczne ☐ księgi sądowe ☐ lamentsy ☐ modlitwy
☐ mowy okolicznościowe ☐ mowy polityczne ☐ ody ☐ opisy podróży ☐ pamiątniki ☐ panegiriki ☐ pieśni
☐ pisma polityczne ☐ podręczniki ☐ poematy epickie ☐ polemiki religijne ☐ poradniki ☐ przepisy kucharskie
☐ przewodniki ☐ przypowieści, specula (zwierciadła) ☐ przysłowia ☐ przywileje ☐ psalmy ☐ relacje ☐ romanse
☐ rozmówki do nauki języka ☐ satyry ☐ sielanki ☐ sonety ☐ testamenty ☐ tragedie ☐ traktaty ☐ umowy
☐ wilkierze ☐ zagadki ☐ żywoty świętych

tematyka:

- ☐ alchemia ☐ anatomia ☐ architektura ☐ astrologia ☐ astronomia ☐ biologia ☐ botanika ☐ budownictwo ☐ chemia
☐ egzotyka ☐ ekonomia ☐ filozofia ☐ fizyka ☐ geografia ☐ gospodarstwo ☐ gramatyka ☐ górnictwo ☐ historia
☐ hutnictwo ☐ języki ☐ kulinaria ☐ matematyka ☐ medycyna ☐ mitologia ☐ muzyka ☐ myślistwo ☐ obyczajowość
☐ poetyka ☐ polityka ☐ prawo ☐ religia ☐ retoryka ☐ sprawy sądowe ☐ wojskowość ☐ ziołarstwo ☐ zoologia
☐ żeglarstwo

poetyka żartu: ☐

region: Wielkopolska ▾

50-lecie: 1601-1650 ▾

uwspółcześnienie: Tylko oryginalne ▾

Badanie

- materiał dobrany pod kątem tematyki i objętości (teksty z zakresu *polityka* oraz wybrane gatunki)
- podział na 4 okresy: I 1601-1650, II 1651-1700, III 1701-1750, IV 1751-1772,
- program AntConc 2015 (moduł *Keywords*),
- rzeczowniki (pierwsze 200 pozycji rangowych)
- 4 próby (różne kryteria doboru materiału, wersja transliterowana i transkrybowana korpusu KorBa – podobne wyniki),

Próby

Lista *Keywords* dla każdej połowy XVII i XVIII wieku (do 1772r.)

1. Części porównywalne pod względem objętości (ok. 500 tys. znaków);
2. Bez ograniczenia objętości;
3. Bez uwzględniania gatunków.

Łącznie uzyskano 349 form wyrazowych o najwyższym stopniu „kluczowości”.

PRZYKŁADOWY PARADYGMAT

książę -> [książę] [księcia] [książęcia] [księcia] [książęcia] [księcia] [książęcia]
[księcia] [książęcia] [księciu] [książęciu] [księciu] [książęciu] [księciem] [książęciem]
[księciem] [książęciem] [książęta] [książętá] [książąt] [książętom] [księciom]
[księciom] [książętom] [książętámi] [książętami] [książętámi] [książętami]
[książętách] [książętach] [książętách] [książętach] [xiążę] [xięcia] [xiążęcia] [xięcia]
[xiążęcia] [xięcia] [xiążęcia] [księcia] [xięcia] [xiążęcia] [xięciu] [xiążęciu] [xięciu]
[xiążęciu] [xięciem] [xiążęciem] [xięciem] [xiążęciem] [xiążęta] [xiążętá] [xiążąt]
[xięciom] [xiążętom] [xiążętámi] [xiążętami] [xiążętach] [xiążętách]

1601 - 1650

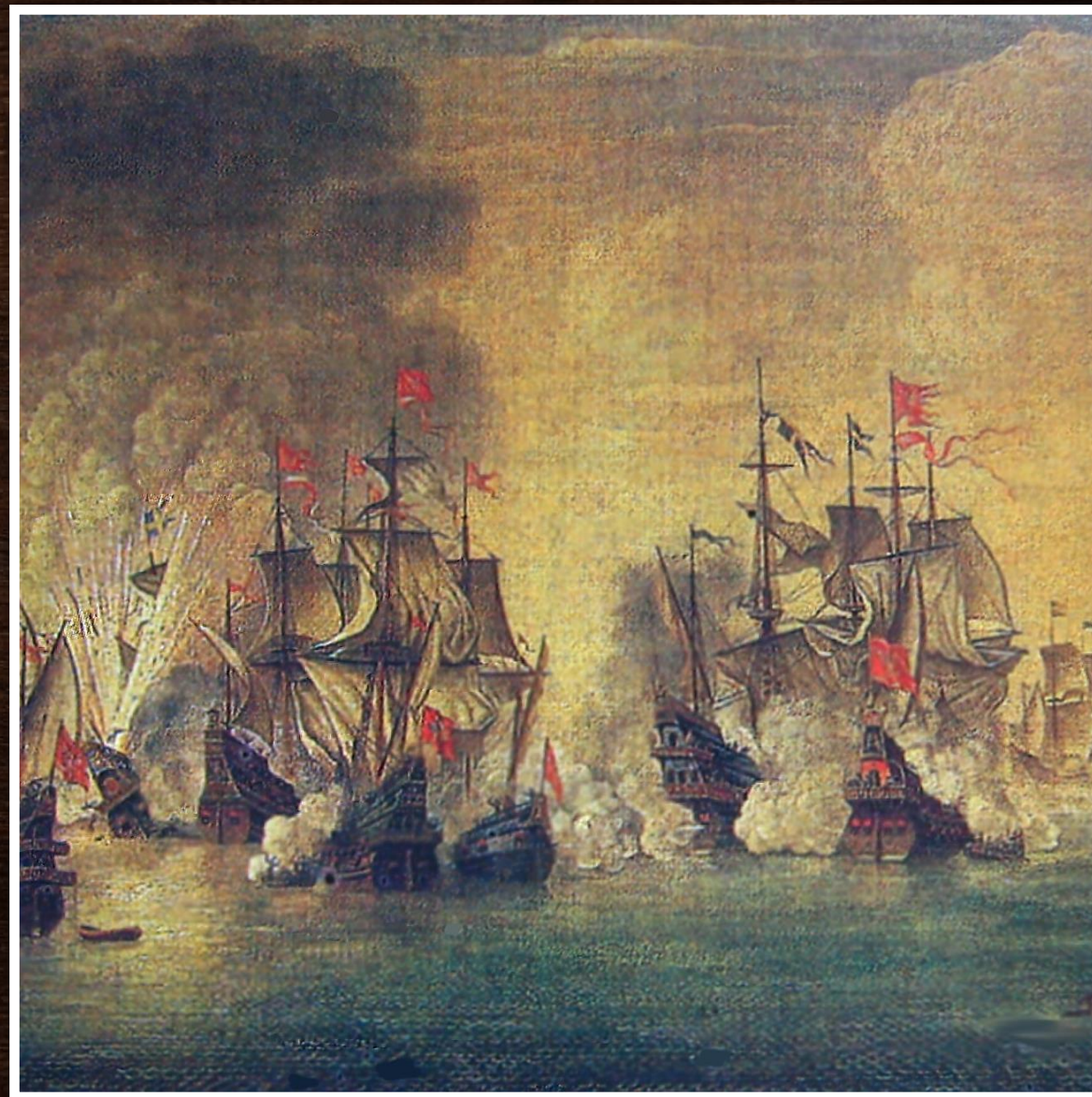
1. rzeczpospolita
2. prawo
3. tytuł
4. wolność
5. stan
6. strona
7. sejm
8. pan
9. ojczyzna
10. rokosz
11. człowiek
12. praktyki

Pieter Snayers, Bitwa pod Kircholmem, 1630

1601 – 1650

- 13. pokój
- 14. korona
- 15. rzecz
- 16. osoba
- 17. lud
- 18. rada
- 19. Polska
- 20. duchowny
- 21. Bóg
- 22. rokoszanin
- 23. nieprzyjaciół
- 24. przodek
- 25. sława

Stefan Płużański, Bitwa pod Oliwą 1627

1651 - 1700

1. pan
2. Rzeczpospolita
3. ojczyzna
4. marszałek
5. wojsko
6. elekcja
7. prawo
8. niewinność
9. list
10. manifest
11. związek
12. sejm

1651 - 1700

- 13. stan
- 14. instygator
- 15. usługa
- 16. król
- 17. łaska
- 18. wolność
- 19. Polska
- 20. konfederacja
- 21. królowa
- 22. rada
- 23. poseł
- 24. punkt
- 25. konfident

Brodero Matthiesen, Stefan_Czarniecki, 1659

1701 - 1750

1. sejm
2. pan
3. prawo
4. Rzeczpospolita
5. ojczyzna
6. buława
7. elekcja
8. wolność
9. marszałek
10. województwo
11. interes
12. poseł

J. H. Mock, Polish and Saxon army in 1732

1701 - 1750

- 13. król
- 14. stan
- 15. porządek
- 16. ziemianin
- 17. sąsiad
- 18. racja
- 19. konfederacja
- 20. dobro
- 21. sejmik
- 22. obrady
- 23. sejmowanie
- 24. sposób
- 25. rada

Józef Brandt, Potyczka ze Szwedami

1751 - 1772

1. sejm
2. Rzeczpospolita
3. rada
4. ojczyzna
5. dziecko
6. dwór
7. sposób
8. prawo
9. interes
10. pan
11. stan
12. człowiek

Canaletto, Widok Warszawy od strony Pragi, 1770

1751 - 1772

- 13. utrzymywanie
- 14. rwanie
- 15. duchowny
- 16. racja
- 17. wakans
- 18. Polska
- 19. kraj
- 20. wolność
- 21. poseł
- 22. elekcja
- 23. Bóg
- 24. naród
- 25. dobro

Jan Matejko, Rejtan – Upadek Polski, (1793)

Zakres słownictwa dotyczy zasadniczo spraw politycznych i społecznych dawnej Rzeczypospolitej:

- * nazwy RP: *Rzeczpospolita, kraj, Polska, ojczyzna*
- * krąg leksyki prawnej, sądowej, związanej z obradami sejmu: *konstytucja, prawo, prawa, paragraf, dekret, deputat, niewinność, instrukcje, głosy, veto, rada, instygator*
- * nazwy funkcji i stanowisk: *król, marszałek, hetman, senator, poseł, prymas, podskarbi*
- * kultura polityczna: *anarchia, rokosz, tumulty, uspokojenie, rwanie*
- * nazwy wartości, postaw: *wolność, uprzejmość, złośliwość, podłość*

I cóż, że ze Szwecji?

Z pewnością zaistnienie takich słów, jak *Szwecja*, *Wiślica*, *wiśliczanie*, *Tatarowie*, *huffy*, *Kozacy* czy nazwisk *Czarnieckiego* i *Poniatowskiego* jest nieprzypadkowe (por. rokosz Zebrzydowskiego, który miał miejsce w 1606 r. w Wiślicy czy wojnę ze Szwecją o Inflanty w latach 1600-1611).

Z drugiej strony wyciąganie wniosków z faktu, że *Szwecja* pojawiła się w I okresie (a nie np. w II, podczas potopu szwedzkiego) mogłoby być przedwczesne. Interpretacja tych faktów stwarza miejsce także do współpracy z historykami.

Tomasz Młodzianowski *Kazania i homilie*, Poznań 1681

1	822	554.170 to
2	113	429.562 chrystus
3	224	396.953 pan
4	45	373.766 niedz
5	43	354.443 przedcie
6	1163	320.535 nie
7	77	275.353 pokoj
8	120	262.066 mówi
9	373	241.644 ale
10	50	229.208 kazanie
11	46	227.523 tomasz
12	40	212.982 pasterz
13	75	201.872 święty
14	152	198.402 bóg
15	74	191.640 nasz
16	23	178.010 kaim
17	22	174.045 maluczko
18	118	173.635 boga
19	52	163.741 słowo

Samuel Beimler *Medyk domowy*, Leszno 1749

1	197	747.636	lub
2	102	547.165	weźmi
3	98	538.258	krwi
4	89	511.126	łota
5	50	437.180	zmieszawszy
6	40	337.168	pacjent
7	272	329.241	zaś
8	42	327.985	zażywaj
9	50	317.501	proszek
10	38	294.653	proszku
11	30	260.626	ospa
12	28	259.936	preparowanej
13	27	253.033	pułłota
14	33	248.857	febry
15	40	244.597	łot
16	23	210.242	pacjentowi
17	37	209.366	kwiatu
18	39	203.333	łoty

A. Gorczyn, *Arytmetyka* (1647), S. Solski, *Geometra polski* (1683, 1684)

1	1157	5952.990	linii
2	1013	5205.953	linią
3	818	3505.234	c
4	660	3445.028	kwadrat
5	619	2958.627	równe
6	557	2949.841	angul
7	572	2944.988	danej
8	608	2892.334	zabawy
9	580	2839.119	równy
10	614	2819.852	nauka
11	539	2762.821	cyrkułu
12	992	2750.302	części
13	597	2503.358	łokci
14	427	2286.319	trianguł
15	438	2150.223	punktu
16	422	2126.038	linia
17	469	1858.349	ściany
18	405	1855.847	własności

Wnioski

- uzyskano słowa kluczowe według programu Antconc dla języka angielskiego – konieczne dalsze próby z użyciem innego programu, najlepiej zawierającego moduł morfologiczny),
- różnice – inny w porównaniu ze współczesnym czas reakcji (słowo dnia vs. słowo półstulecia, stulecia, epoki),
- wpływ idiolektu autora i podjętej tematyki,
- recepcja faktów historycznych (dawna i współczesna),
- granica „kluczowości” w badaniach materiału dawnego,
- konieczność rozbudowy korpusów,
- okazja do współpracy z historykami.

Sens?